

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

8

1911

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ ΒΕΝΕΤΙΚΟΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΕΝ ΠΟΙΗΜΑΤΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩ

Χάριν συμπληρώσεως τῶν ὄσα ἐγράψαμεν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Γ' σ. 369 κ. ἐ. περὶ τῆς ἐμμέτρου Διηγήσεως τῆς φουμιστῆς Βενετίας ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα μετάφρασιν τῆς τοῦ κ. Lionello Levi ἀξιολόγου πραγματείας *Una curiosa leggenda Veneziana in un carme neogreco* τῆς ἐκδοθείσης ἐν τῷ περιοδικῷ *L'Ateneo Veneto* Ἔτ. XXXIV Τόμ. Β', τεύχει β' - γ' τοῦ Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 1911. Παραλείπομεν δὲ μόνην τὴν ἐν τέλει τῆς πραγματείας Ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ ποιήματος.

Ἐπὶ τινῶν ἐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ περιοδικῷ ἠρμάνευσα περίεργον ποίημα ἐν τῇ δημῳδαί ἑλληνικῇ γεγραμμένον πρὸς ἔπαινον τῆς Βενετίας¹ καὶ ἀνερχόμενον εἰς τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ἐκδοθὲν δ' ἐν τινι συλλογῇ μεσαιωνικῶν ποιημάτων², ἀλλ' ὀλίγον ἢ οὐδαμῶς γνωστὸν παρ' ἡμῖν.

Ἐὸ ἀνώνυμος αὐτοῦ συγγραφεὺς πειρᾶται συντόμου περιγραφῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ παλατίου τῶν δογῶν, ποιούμενος ἰδίως μακρότερον λόγον περὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν κοσμοῦντων τὰς γωνίας αὐτοῦ καὶ ἀναμιγνύων εἰς τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐκφράσεις ἀπλοϊκὰς θαυμασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Κατέβαλον δ' ἐγὼ τότε πᾶσαν τὴν δυνατὴν προσοχὴν πρὸς διαφώτισιν τοῦ ποιήματος, ὅπερ δὲν ἦτο εὐκόλον, ἐπειδὴ ἀναγκάζεται τις οὐ μόνον νάντεπ-εξέλθῃ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τοῦ ποιητοῦ, πολλάκις ὄντος ἐλάχιστα

¹ *Lionello Levi* *Un carme greco medievale in lode di Venezia* ἐν τῷ *Ateneo Veneto* Ἔτ. XXV Τόμ. Α' τεύχ. 2 τοῦ 1902.

² *Carmina graeca medi aevi edidit Guilelmus Wagner*. Ἐν Λειψία. Teubner. 1874.

διορατικοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καλίσῃ πρὸς τὴν ἀμάθειαν ἢ τὴν ἀμέλειαν τοῦ ἀντιγραφείου, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ὁ ἐκδότης [Wagner] ὁ πρῶτος ἐκδὼς τὸ ποιητικὸν τοῦτο δοκίμιον ἐκ τινος κώδικος τῆς Αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης δὲν ἔπραξε πολλὰ, ἀληθῶς εἰπεῖν, ὅπως ἐκδῶσθαι αὐτὸ ὀρθῶς. Ἄλλ' ἔτη τινὰ μετὰ τὴν βραχεῖάν μου μελέτην ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Σπυρίδων Λάμπρος ἐξήτασεν ἐκ νέου τὸν κώδικα τῆς Βιέννης καὶ πρὸ μικροῦ ἀνεδημοσίευσεν τὸ ποίημα ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ τῷ ἐπιγραφομένῳ Νέος Ἑλληνομνήμων ἱκανῶς διωρθωμένον μετὰ βραχέος ὑπομνήματος καὶ τεσσάρων ὠραίων εἰκόνων παριστανουσῶν τὰ γλυπτὰ τοῦ δογικοῦ παλατίου τὰ περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ἐὸ Λάμπρος μετὰ πολλῆς εὐμενείας καὶ τιμῆς ποιεῖται μνεῖαν τῆς ἐμῆς μελέτης καὶ ἀποδέχεται σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἑρμηνεῖαν ἣν ἔδωκα τῶν κυρίων μερῶν. Μόνον δὲ δὲν συμφωνεῖ μετ' ἐμοῦ ὡς πρὸς τοὺς τελευταίους στίχους, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς πειρᾶται περιγραφῆς τοῦ γλυπτοῦ ὅπερ βλέπομεν ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ παλατίου ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς λεγομένης Πύλης τοῦ Χάρτου (Porta della Carta). Καὶ εἰς ἐμὲ μὲν οἱ στίχοι ἐκεῖνοι εἶχον φανῆ λίαν ἀσαφεῖς· ὁ δὲ Λάμπρος διὰ δεξιᾶς διορθώσεως μιᾶς λέξεως τοῦ χειρογράφου¹ καὶ προσθείς τινὰς ἐπεξηγήσεις κατώρθωσε νὰ ἑρμηνεύσῃ σχεδὸν τὸ ὅλον ἱκανοποιητικῶς. Ἐπειτα δὲ μετὰ πολλῆς ὀξύδερκειας διεύγω, ὅτι οἱ τρεῖς στίχοι 79-81, οἵτινες εὐρίσκονται μετὰ τῶν τελευταίων τοῦ ποιήματος, ἀναφέρονται εἰς τὸ περίεργον ἀνάγλυφον τῶν τεσσάρων ἐκ πορφυρίτου ἀνδρῶν τῶν ἰσταμένων κατὰ τὴν ἄκραν γωνίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὴν γωνίαν τὴν κοινῶς λεγομένην Τοῦ θησαυροφυλακίου καὶ κατὰ ταῦτα κείμενον ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ συμπλέγματος τῆς Κρίσεως τοῦ Σολομῶντος. Μόνον δ' ἀπατάται κατὰ τὴν γνώμην μου πιστεύων, ὅτι ὁ ἀνώνυμος ποιητὴς ἠθέλησε νὰ συσχετίσῃ πῶς τὰ ἐκ πορφυρίτου ἀνάγλυφα πρὸς τὸ ἀνάγλυφον τὸ παριστάνον τὴν σκηνὴν ἐκείνην τῆς Ἁγίας γραφῆς. Ἀπ' ἐναντίας φρονῶ, ὅτι εἰς τοὺς τρεῖς ἐκεῖνους στίχους ἔχομεν ἐπισκιασμένον ἐν διασκευῇ περιέργῳ, ἣν καὶ πιστεύω νέαν, θρυλὸν πλοκαθέντα διὰ τῶν αἰώνων περὶ τῶν τεσσάρων ἐκ πορφυρίτου ἀναγλύφων.

¹ Ἐν στίχῳ 76 τὸ χάσμα διορθώσεν εἰς σχίσση.

Ἐντίκρυτά τους ἰκεινῶν (στέκονται) τέσσαρες (ἄνθρωποι) ἑματωμένοι, καὶ τότε δίδουν τὴν βουλήν τὸ πῶς νὰ κλέψουν. . . . καὶ κείνοι ἀπολιθώθησαν καὶ γίνησαν ὡς λίθοι.

α Καὶ δὲν λέγεται μὲν τί πρόκειται νὰ κλαπῆ, ἀλλ' ὁ δεῦτερος στίχος καὶ διὰ τῆς μετρήσεως τῶν συλλαβῶν ἀποδεικνύεται ὡς κολοβός, καίτοι ἐν τῷ κωδικῷ δὲν ὑπάρχει σημεῖον χάσματος.

α Ὁ Λάμπρος ὑπομνηματίζων τὸ χωρίον τοῦτο λέγει·

α Καὶ ἑματωμένοι μὲν εἶνε οἱ τέσσαρες ἄνδρες, διότι ὁ πορφυροῦς
 » λίθος ἐμποιεῖ αἰσθησιν ἐν μέσῳ τῶν λευκῶν λίθων τῆς πλευρᾶς τοῦ
 » Ἁγίου Μάρκου, εἰς ἣν εἶνε ἐντετοιχισμένοι, καὶ τῶν κίωνων καὶ
 » κλινοκράνων τοῦ δογικοῦ παλατιοῦ. Τὸ δὲ τους μετὰ τὸ ἀντί-
 » κρυτά ἀναφέρεται εἰς τοὺς παριστανομένους ἐν τῷ ἐπικράνῳ τῆς
 » Κρίσεως τοῦ Σολομῶντος. Εἰς τούτους δὲ δίδουσι βουλήν τινα οἱ
 » τέσσαρες ἑματωμένοι· διὸ διώρθωσα τὸ τότε τοῦ χειρογράφου εἰς
 » τῶνε. Ἄλλὰ τίς αὕτη ἡ βουλή δὲν γίνεταί σαφῆς ἕνεκα τῆς παρα-
 » φθορᾶς καὶ κολοβώσεως τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου τοῦ στ. 80. Σα-
 » φῆς δὲ εἶνε καὶ ὁ εἰς τοὺς τέσσαρας ἑματωμένους ἀναφερόμενος
 » ἐπόμενος στίχος

καὶ κείνοι ἀπολιθώθησαν καὶ γίνησαν ὡς λίθοι».

α Ταῦτα λέγει ὁ Λάμπρος. Καὶ ἀληθῆς μὲν εἶνε ἀναμφηρίστως, ὅτι τὸ ἐπιθετὸν ἑματωμένοι τὸ διδόμενον εἰς τοὺς τέσσαρας ἀναφέρεται εἰς τὸ χρῶμα τῶν τεσσάρων ἀναγλύφων τῶν ἐντετοιχισμένων εἰς τὴν γωνίαν τοῦ θησαυροφυλακίου, ὧν τὸ πορφυροῦν διαστέλλεται ἀπὸ τοῦ λευκοῦ τῶν μαρμάρων καὶ ἀγαλμάτων τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παλατιοῦ. Ἀληθῆς δὲ εἶνε καὶ ὅτι τὸ ἐντίκρυτά τους σημαίνει ἀντίκρυ τοῦ συμπλέγματος τῆς Κρίσεως τοῦ Σολομῶντος. Ἄλλ' ὁ λόγιος Ἑλληὴν καθηγητὴς πλανᾶται κατὰ τὴν γνώμην μου πιστεύων, ὅτι συμφῶνως πρὸς τὸν ποιητὴν οἱ τέσσαρες ἄνδρες τοῦ ἐκ πορφυρίτου συμπλέγματος δίδουσι βουλήν εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ σύμπλεγμα τῆς Κρίσεως τοῦ Σολομῶντος, ἐντεῦθεν δ' ἡ προτεινομένη ὑπ' αὐτοῦ διόρθωσις τοῦ τότε εἰς τῶνε δὲν μοι φαίνεται ἀποδεκτῆ. Νομίζω δὲ, ὅτι δύναμαι νὰποδείξω τοῦτο κατὰ τρόπον πειστικόν.

α Περὶ τῶν τεσσάρων ἐκείνων παραδόξων ἐκ πόρφυριτου λίθου ἀναγλύφων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν πολλοὶ λόγοι ἠσχολήθησαν κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ἐξήγαγον πορίσματα ἰκανῶς πενιχρά, ἐξαιρέσει τοῦ ζητήματος τῆς προελεύσεως αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶνε σχεδὸν βέβαιον, ὅτι μεταφέρθησαν ἐκ τῆς Πτολεμαίδος¹ ἢ τοῦλάχιστον ἐν γένει ἐκ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀρχαιότατος πάντων τῶν πραγματευθέντων περὶ τῶν ἀναγλύφων ἐκείνων εἶνε, καθ' ὅσον γινώσκω, ὁ Ἱερώνυμος Magio, ὅστις ἐν τοῖς Ἀναμίτοις (Miscellanea) αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσιν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1564, πειρᾶται νάποδείξη μετὰ πολλοῦ φόρτου πολυμαθείας, ὅτι τὰνάγλυφα ἐκεῖνα παριστάνουσι τοὺς τυραννοκτόνους Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα, προφανῶς ἐπαναλαμβανομένους δις, ἐπειδὴ τὰ γλυπτὰ εἶνε τέσσερα, καὶ ὅτι ἐτίθησαν εἰς τὴν γωνίαν ἐκείνην, ὅπως ὑπομιμνήσκωσι τοὺς Βενετοὺς τοὺς ἀθροίζομένους καθ' ἑκάστην ἐν τῇ στοᾶ καὶ τῷ παλατίῳ, ὅτι ὤφειλον νὰ καταλύσωσι τὴν τυραννίδα καὶ νὰ τιμῆσωσι τοὺς τυραννοκτόνους². Εἰς δὲ τὸν Magio ἀντετάχθη ἐρρωμένως μετὰ δύο αἰῶνας περίπου ὁ Ἱερώνυμος Zanetti, λίγων τὰ ἐξῆς· α Εἰς τὸν κατὰ τὰλλα ἐξαιρετικὸν φιλόλογον, ἂν ἔζη ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡμέραις, θὰ ἠδύνατο νὰ δοθῇ ἢ ἀπάντησις, ὅτι οὐ μόνον τὰγάλματα ἐκεῖνα, ἅτινα εἶνε τέσσερα, δὲν παριστάνουσι τὸν Ἀρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα, οἵτινες ἦσαν δύο, οὐδ' εἶνε ἔργον τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εἶνε κατασκευάσματα τῆς βυζαντιακῆς Ἑλλάδος, ἀνήκοντα εἰς τὸν χρόνον τὸν διαρρέυσαντα μεταξὺ τοῦ ἐβδόμου καὶ δεκάτου αἰῶνος περίπου καὶ παριστάνοντα τέσσαρας Ἑλληνας στρατηγούς ἢ στρατιώτας τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' ἃ προδήλως δεκνύουσι τὰ ὄπλα, ἢ περιβολὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς γλυφῆς, ἅτινα δύναται σαφῶς νὰ ἴδῃ πᾶς τις ὁ καὶ μικρὰν ἔχων γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος »³.

α Ἐν δὲ νεωτέροις χρόνοις ἠσχολήθη περὶ τοῦτο τὸ ζήτημα ὁ Γερ-

¹ Τῷ 1291 κατὰ τὸν *Francesco Sansovino* Venetia città nobilissima ἐκδ. 1581 σ. 118-119.

² *Hieronimi Magii Variarum lectionum seu Miscellaneorum libri IIII* Ἐν Βενετίᾳ. 1564 βιβλ. II κεφ. 6 σ. 83 κ. ι.

³ *Girolamo Zanetti* Dell'origine di alcune arti principali appresso i Viniziani. Ἐν Βενετίᾳ. 1758 σ. 64.

μανὸς λόγιος Ἀντώνιος von Steinbüchel, τὸ δὲ πόρισμα τῶν ἱερῶν αὐτοῦ ἰδημοσιεύθη ἐν τινι πραγματείᾳ δημοσιευθείσῃ μετὰ προλόγου τοῦ Ἐμμανουὴλ Ἀντωνίου Cicogna τῷ 1844¹. Ὁ Steinbüchel ὑποστηρίζει καὶ πειράται νάποδείξῃ, ὅτι τὰ τέσσαρα ἀγάλματα παριστάνουσι τὸν Κωνσταντῖον Χλωρόν μετὰ τοῦ Γαλερίου Μαξιμιανοῦ καὶ τὸν Μαξιμίνον μετὰ τοῦ Φλαβίου Βαλερίου Σεθέρου. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ τεύχει περὶ τὸ τέλος γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀναγινωσκομένης ἐπὶ τοῦ γείσου τοῦ περιζωννύοντος κάτω τὸν τοῖχον, οὐχὶ καθ' αὐτὸ κάτωθεν τῶν δύο συμπλεγμάτων, ἀλλ' ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιὰ, καὶ ἐχούσης ὡδε:

L'om po far e die in pensar

E vega quello che li po incontrar.

Καὶ ἀρνεῖται μὲν ῥητῶς ὁ Steinbüchel, ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἐκείνη δύναται νά ἔχῃ οἰανδήποτε σχέσιν πρὸς τὰ ἡμέτερα ἀγάλματα, ἀλλ' ἀποδέχεται ὁμως, ὅτι ἐπιγραφή ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει, ὅπως ἀποτρέψῃ κακοποιούς θέλοντας τυχὸν νά κλέψωσι τὸ θησαυροφυλάκιον.

Εἰς δὲ τὸν Steinbüchel ἀντιτάχθη μετὰ δύο ἔτη ἐν τινι συνεδρίᾳ τοῦ Ἀθηναίου ὁ ἀββᾶς Πέτρος Παζίνης, ὅστις ὑπεστήριξεν, ὅτι τὸ συμπλεγμα παριστάνει τὰς εἰκόνας τοῦ Μαξιμιανοῦ Ἐρκαίου καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ δις ἐκναλαμβανομένης². Τῆς δὲ συζητήσεως τῆς ἐπακολουθησάσης εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Παζίνη συμμετέσχε καὶ ὁ Πέτρος Selvatico, ἰσχυριζόμενος, ὅτι αἱ αἰ ἄτρυχοι ἐκεῖναι μορφαὶ παρίστανον τὸν Βασίλειον Β' καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Η', οἵτινες συνιβασιλεύσαν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀπὸ τοῦ 916 μέχρι τοῦ 1028³.

Ἀλλὰ μετὰ βραχὺν χρόνον ὁ Selvatico ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ Περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς ἐν Βενετίᾳ (*Sulla architettura e sulla scoltura in Venezia*) μετέβαλε γνώμην καὶ

¹ I due gruppi di porfido sull'angolo del Tesoro della Basilica di S. Marco in Venezia esaminati e descritti. Ἐν Βενετίᾳ. 1844.

² Πρβλ. P. Selvatico *Sulla architettura e sulla scoltura in Venezia dal Medio Evo sino ai nostri giorni*. Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ τῷ Ripamonti. 1847 σ. 498 κ. λ.— P. Selva *co* καὶ V. Lazari Guida di Venezia e delle isole circonvicine. Ἐν Βενετίᾳ, Μεδιολάνῳ καὶ Οὐρηῶνι. 1852 σ. 9 κ. λ.

³ Πρβλ. P. Selvatico *Sulla architettura* κτλ. σ. 498.

προσεχώρησεν εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν γνώμην τοῦ Zanetti, καθ' ἣν τάνάγλυφα παριστάνουσι τέσσαρας στρατηγοὺς ἢ στρατιώτας Ἑλλήνας τῶν χρόνων μεταξὺ τοῦ ἑβδόμου καὶ τοῦ δεκάτου αἰῶνος¹. Τέλος δ' ἐν τῷ Ὁδηγῷ τῆς Βενετίας (Guida di Venezia) τῷ δημοσιευθέντι μετὰ ἑτη τινα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Selvatico ὁμοῦ μετὰ τοῦ Lazari ἀναγιγνώσκωμεν γνώμην διάφορον καὶ πάλιν, ἔχουσαν οὕτως: « Ἀλλὰ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν τεχνοτροπίαν, δηλοῦσαν τὸν ἐν-
 » δέκατον αἰῶνα, καὶ τὰς ὅπας τὰς ὑπαρχούσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν
 » αὐτοκρατορικῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς τῶν τεσσάρων ἐκείνων
 » ἀνδρῶν, εἰς ἃς πάντως ἄλλοτε ποτε ἦσαν ἐνεσφηνωμένοι σταυροί,
 » ἀφαιρεθέντες ἴσως, ἅτε ὄντες ἀργυροί, νομίζομεν, ὅτι δὲν ἀπατώ-
 » μεθα ἰσχυριζόμενοι, ὅτι παριστάνουσι τέσσαρας καίσαρας συμβασι-
 » λεύοντας ἐν Βυζαντίῳ τὸν ἑδέκατον αἰῶνα, τὸν Ῥωμανὸν Δ'
 » Διογένην, τὸν Μιχαὴλ Δούκαν καὶ τοὺς τούτου ἀδελφοὺς Ἀνδρό-
 » πικον καὶ Κωνσταντίνον, οἵτινες ἤρξαν ὁμοῦ τῆς ἐλληνικῆς αὐτο-
 » κρατορίας ἀπὸ τοῦ 1068 μέχρι τοῦ 1070, ὧν αἱ εἰκόνες εὐρίσκον-
 » ται καὶ ἄλλως συνηνωμέναι ἐπὶ χρυσῶν νομισμάτων εἰκονισθέντων
 » ὑπὸ τοῦ Sauley. Ἐκόσμου δὲ πιθανῶς τὰ δύο ταῦτα συμπλέγματα
 » τὴν βάσιν ἱππίου ἀνδριάντος »². Ἄλλοι δ' ἔδωκαν ἄλλας ἑρμη-
 νείας³, ἃς παραλείπομεν χάριν συντομίας⁴.

« Ἡμᾶς δ' ἐνταῦθα χάριν τῆς ἡμετέρας ἐπιβολῆς ἰνδιαφέρει πολὺ μᾶλλον τῶν μελετημάτων τῶν λογίων ἢ δημῶδης παράδοσις ἢ πλα-
 σθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ περὶ τῶν τεσσάρων ἐκείνων πορφυρῶν ἀγαλμά-
 των. Πρῶτος δὲ ποιούμενος μνεῖαν τοῦ θρόλου εἶνε, ὅσον αἶδα, ὁ
 ζωγράφος Κάισαρ Vecellio, ἐξ ἀδελφός καὶ μαθητὴς τοῦ μεγάλου
 Τιτσιανου, ἐν τῷ περιέργῳ καὶ σπανίῳ ἔργῳ Περί τῶν ἀρχαίων καὶ
 νέων ἱνδυμάτων διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου (Degli abiti antichi
 et moderni di diverse parti del mondo) τῷ ἐκτυπωθέντι τῷ
 1590. Παραθέτομεν δ' ἐνταῦθα τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ » α Λέγεται,

¹ Ἐνθ' ἄν.

² P. Selvatico e V. Lazari Guida di Venezia ἐνθ' ἄν.

³ Πρβλ. Guide de la Basilique St. Marc à Venise par Antoine Pasini. Schio. 186 σ. 483.

⁴ [Πρβλ. Spyr. Lampros Athènes-Rome. Exposition internationale de Rome en 1911. Section hellénique. Empereurs byzantins. Catalogue illustré. Ἐν Ἀθήναις. 1911 σ. 60 κ. ε. — Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. Η' σ. 426 κ. ε.].

» ἴσως δὲ μυθῶδες, ὅτι τὰ τέσσαρα ταῦτα γλυπτά παριστάνουσι τοὺς
 » τέσσαρας πριγκίπας υἱοὺς τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων
 » ἰθῶν, οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ διαδεχθῶσι τὰς πατρικὰς βασιλείας
 » τὰς συμφώνως πρὸς τὸν νόμον περιερχομένας εἰς τοὺς πρωτοτό-
 » κους, πρῶτον μὲν ἐλαφραγωγῆσαν τᾶριστα κειμήλια τῶν πατρικῶν
 » ταμείων καὶ θησαυροφυλακίων, ἔπειτα δ' ἐπιβιβάσθησαν κοινῇ ἐπὶ
 » τινος πλοίου, ὅπως ἐπιζητήσωσι νέαν χώραν καὶ νέον βασιλεῖον, ἐκ
 » τύχης δὲ, καθ' ἃ λέγεται, ἐφθασαν εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ἀδριατικοῦ
 » κόλπου εἰς τὰ τέλματα τῆς Βενετίας. Ἐκεῖ δὲ, θέλοντες νὰ τύχῃσι
 » παραμυθίας τινός καὶ ἀναψυχῆς καὶ νὰ φημισθῶσιν, ἀπεφάσισαν
 » μεταξὺ των δύο μὲν τῶν εἰρημένων βασιλοπαίδων νὰ ἔλθωσιν ὅπως
 » λάθωσιν ἀναψυκτικὰ ἰδῶ ἐν Βενετίᾳ, δύο δὲ νὰ μείνωσιν ἐπὶ τοῦ
 » πλοίου. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελον ἐκ πλεονεξίας δύο αὐτῶν νὰπολαύσωσι
 » μόνον πάντας τοὺς θησαυροὺς οὓς ἔφερον, ἐκεῖνοι μὲν οἵτινες ἤλθον
 » χάριν τῶν ἀναψυκτικῶν ἰδηλητηρίασαν τὰ τρόφιμα, οἱ δὲ ἄλλοι
 » δύο οἱ μείναντες ἐπιβιβάσμενοι ἀπεφάσισαν ὅπως φονεύσωσι τοὺς
 » δύο ἄλλους, κατὰ τὴν ἀφιξίν αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, τοῦτο δὲ καὶ
 » ἐπραξάν· ἔπειτα δ' ἐπιδόθησαν εἰς τὸ νὰ φάγωσι τὰ δηλητηρια-
 » σμένα τρόφιμα. Οὕτω δύο μὲν ἀπέθανον ἐκ τοῦ δηλητηρίου, οἱ δὲ
 » ἄλλοι διὰ τῶν ὀπλων. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον κατόπιν οἱ κατ' ἐκεί-
 » νους τοὺς χρόνους κάτοικοι τῆς Βενετίας ἔγειναν κύριοι τοῦ πλοίου
 » ἐκείνου, καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ μέγαν θησαυρὸν μετὰ καὶ τῶν τεσσάρων
 » ἐκείνων ἐκ πορφυρίτου ἀγαλμάτων, ἅτινα ἐλέγοντο παριστάνοντα
 » τὸ συμβούλιον τὸ γενόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων πριγκίπων
 » κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας »¹.

« Ὀλίγον δὲ διαφόρου μύθου μνείαν ποιεῖται μετὰ ἕνα αἰῶνα καὶ
 ἡμισυν ὁ Ἰωάννης Meschinello διὰ τῶν ἐξῆς· « Κοινῶς λέγεται ὅτι
 » οὗτοι ὑπῆρξαν τέσσαρες Μαῦροι, οἵτινες εἶχον θελήσει νὰ κλέψωσι
 » τὸ θησαυροφυλάκιον (τοῦ Ἁγίου Μάρκου), καὶ ὅτι δύο αὐτῶν ἐπε-
 » χεῖρησαν νὰ δηλητηριάσωσι τοὺς ἄλλους δύο, ἵνα καρπωθῶσι μόνον
 » τὰ κλοπιμαῖα· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο ἄλλοι εἶχον φαντασθῆ τὸ
 » αὐτὸ πρᾶγμα, ἀπέθανον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μετ' ἐκείνων. Ἄλλ'
 » ἡ διήγησις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε ψεῦδης, ἐπειδὴ οἱ χρόνοι αὐ-
 » τῶν ὑπῆρξαν πολὺ ἀρχαιότεροι, ἂν παραβάλωμεν τὴν τέχνην τῆς

¹ Degli habiti antichi e moderni. Ἐν Βενετίᾳ. 1590 Βιβλ. I σ. 15.

• γλυφῆς πρὸς τὸν χρόνον τῶν καιμηλίων τοῦ θησαυροφυλακίου »¹. Τὸν αὐτὸν δὲ θρύλον ἀναφέρει καὶ ὁ πατὴρ Θωμᾶς Ἀρχάγγελος Zucchini², ὅστις ἄλλως ἔσχε πάντως πηγὴν τὸν Meschinello, ἐπειδὴ ποιεῖται χρῆσιν τῶν αὐτῶν λέξεων.

α Καὶ τώρα ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν Ἑλληνα ποιητὴν. Εἶδομεν αὐτὸν λέγοντα, ὅτι οἱ τέσσαρες ἐκ πορφυρίτου ἄνθρωποι δίδουν τὴν βουλήν νὰ κλέψουν... χωρὶς νὰ λέγηται τί προέκειτο νὰ κλαπῆ, ἐπειδὴ λείπει τὸ τέλος τοῦ στίχου. Ὁ καθηγητὴς Λάμπρος, μὴ γινώσκων ἴσως τὴν βενετικὴν παράδοσιν, ἣτις ὑπολαμβάνει τὰ τέσσαρα ἀγάλματα παριστάνοντα τέσσαρας κλέπτας τοῦ θησαυροφυλακίου, δὲν ἐνόησε τίς ἡ βουλή καὶ ἠρμήνευσε τὴν φράσιν τοῦ ποιητοῦ ὡς σημαίνουσαν, ὅτι οἱ τέσσαρες εἶδον συμβουλήν εἰς τιν' ἄλλον, καὶ δὴ εἰς τοὺς εἰκονιζομένους ἐν τῷ συμπλέγματι τῆς Κρίσεως τοῦ Σολομῶντος, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ δογικοῦ παλατιοῦ ἀπέναντι αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν βενετικὴν παράδοσιν δὲν δύναται νὰ διστάσῃ, ὅτι τὸ εἰς κλοπὴν προκείμενον εἶνε τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καὶ ὅτι τὴν περὶ τούτου βουλήν δὲν δίδουσιν οἱ τέσσαρες εἰς ἄλλους, ἀλλ' εἰς ἑαυτούς. Συμπεραίνοντες λέγομεν, ὅτι ἡ φράσις δίδουν τὴν βουλήν σημαίνει πάντως συμβουλεύονται ἀλλήλους, ἀποφασίζουσι. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ ῥῆμα δίδουν δὲν κυριολεκτεῖται ἐπὶ ταύτης τῆς σημασίας. Ἄλλὰ παρὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ δὲν δυνάμεθα πράγματι νὰ προσδοκῶμεν κυριολεξίαν. Καθ' ἃ παρατήρησα ἤδη ἐν τῷ προγενεστέρῳ μου ἄρθρῳ, ὁ ποιητὴς εἶνε ἀνὴρ ἀφελῆς, ἀπλοϊκὸς καὶ ἄτεχνος, ὅστις διὰ τῶν στίχων αὐτοῦ ζητεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν ἀληθινὸν καὶ ἄδολον ἐνθουσιασμόν, ὃν ἐμπνέει εἰς αὐτὸν ἡ Φουμιστὴ πόλις, ἀλλὰ δὲν γινώσκει νὰ εὕρῃ, ὡς εἶκός, πάντοτε, τὴν προσήκουσαν λέξιν καὶ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὸ σκοπούμενον φράσιν, ἐνίοτε δὲ δὲν κατορθώνει μηδὲ νὰ ἐκφράσῃ σαφῶς τὸ διανόημα αὐτοῦ. Ἄλλως δὲ τὸ ῥῆμα δίδω εἶνε ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις μία τῶν γενικῶν καὶ ἀορίστων ἐκείνων λέξεων, αἵτινες ἰδίᾳ εἰς τοὺς λέγοντας μετὰ μικρᾶς ἀκριβείας

¹ [Giovanni Meschinello] La chiesa ducale di S. Marco colle Notizie del suo innalzamento κτλ. Ἐν Βενετίᾳ. 1753. Τόμ. Α' σ. 29 ἐν σημειώσει.

² Tom. Arc. Zucchini Nuova Cronaca Veneta. Ἐν Βενετίᾳ. 1784. Sest. II σ. 27.

χρησιμεύουσι πρὸς τὰς ποικιλωτάτας τῶν ἐκφράσεων. Οὕτως ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ ἰταλικῇ λέγομεν ἐνίοτε *dare un passo* ἀντὶ νὰ εἰπωμεν *fare un passo* καὶ οἱ Γερμανοὶ λέγουσιν ἐνίοτε κοινῶς *diden* ἀντὶ τοῦ θέτειν. Καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ δὲ τὸ δίδωμι ἤδη ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Παλαιᾶς δευτέρου σημαίνει ἐνίοτε τὸ ποιεῖν. Οὕτως ἐν τῇ Γενέσει 12' 20 αἱ λέξεις τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἰσραὴλ αἱ σημαίνουσαι θὰ καταστήσω αὐτὸν (θὰ τον κάμω νὰ γείνη) μέγα ἔθνος μεταφράσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑβδομήκοντα δώσω αὐτὸν εἰς ἔθνος μέγα¹. Ἄλλ' ἄρκει νὰ περιορισθῶμεν εἰς αὐτὸν τὸν ἡμέτερον ποιητὴν, ὅστις ἐν στ. 50-51 θέλων νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ μεγάλου πολέμου ὃν ἐποίησεν, ἐπεχείρησεν ὁ μέγας Βαρβαρόσας, λέγει

τὸν πόλεμον τὸν μέγαν,
τὸν ἔδωσεν, ὡς βλέπομεν, ὁ ρήγας ὁ Μπαρουῶσας.

Ἡ Μεταχειρίζεται δὲ δις ἔτι ἐν τῷ ποιηματίῳ, περὶ οὗ πραγματευόμεθα, τὴν φράσιν *diden* βουλήν, καὶ τὰς δύο δὲ ταύτας φορές κατὰ τὴν γνώμην μου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀποφασίζειν, τοῦ σχεδιάζειν. Καὶ δὴ ἐν μὲν στ. 15-16 ἐκφράζεται μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τοῦ ἄρχοντος

ὁπῶδωσεν καὶ τὴν βουλήν καὶ ἔκτισθη ὁ Ἅγιος Μάρκος

ὅπερ σημαίνει ὅτι ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ κτισθῇ ὁ Ἅγιος Μάρκος, ἐπειδὴ ὁ ἄρχων, καὶ δόγης ἂν εἴνε, δὲν περιορίζεται εἰς τὸ δίδειν συμβουλήν, ἀλλ' ἀποφασίζει καὶ προστάσσει. Ἐν δὲ τοῖς στ. 45-48 ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι εἶδε, πιθανῶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Μεγάλου συμβουλίου (*Maggior Consiglio*),

τὰ παγκάλια
ἔπου κάθονται οἱ ἄρχοντες, τὰ φρόνιμα κεφάλια
νὰ δώσουν λόγον καὶ βουλήν

ἦτοι τὰ καθίσματα, ἐφ' ὧν κάθονται οἱ συνετοὶ ἄρχοντες οἱ συζητοῦντες καὶ ἀποφασίζοντες.

¹ Δι' αἱ λέξεις αὗται εἶνε πιστὴ μετάφρασις τῶν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου *undatiu legoi gadol*.

α Ἐπέμεινα ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς φράσεως δίδουν τὴν βουλήν, ἐπειδὴ αὕτη ἔχει μεγίστην σημασίαν χάριν τοῦ ἡμετέρου θέματος. Ἐξηγουμένων προσηκότως τῶν λέξεων τούτων, ἔχομεν ἐν τῷ νεοελληνικῷ ποιήματι νέαν διασκευὴν τοῦ θρύλου, οὐ ποιοῦνται μνεῖαν ὁ Vecellio καὶ ὁ Meschinello, νέαν, ἐπειδὴ διαφέρει ὡς πρὸς τι οὐσιῶδες οὐ μόνον ἀπὸ τῆς διασκευῆς τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ Vecellio, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀναγινωσκουμένης ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Meschinello, πρὸς ἣν καὶ πλησιάζει περισσότερο. Ἄς ἐπαναλάβωμεν τοὺς τρεῖς στίχους ἐκείνους τοῦ ποιήματος ἀποδιδομένους μετὰ τὴν ἄνω ἑρμηνείαν ὧδε α Ἀντικρὺ αὐτῶν ἴστανται τέσσαρες κλεπτωμένοι καὶ τότε σχεδιάζουσι νὰ κλέψωσι. . . καὶ ἐκεῖνοι ἀπελιθώθησαν καὶ ἔγειναν ὡς λίθοι κ. Συμφώνως πρὸς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν, ὅστις βεβχίως ἤκουσε τὸ ἱστορημάτιον παρὰ τινος ἰθαγενοῦς ἐξηγητοῦ (сисгопе) τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ τέσσαρ' ἀγάλματα δὲν θὰ παρίστανον ἄπλως τοὺς τέσσαρας κλέπτας τοῦ θησαυροφυλακίου, ἀλλὰ θὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ κλέπται ἀπολιθωθέντες, βεβχίως θεῖα συνεργία, πρὸς τιμωρίαν τῆς Ἱεροσουλίας αὐτῶν.

α Ἐπολείπεται τώρα νὰ ἴδωμεν κατὰ τίνα τρόπον εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐπλάσθη κατὰ μικρὸν ὁ θρύλος καὶ ἔγεινεν ἡ βαθμιαία ἐξέλιξις αὐτοῦ. Ἡ ἀρχαιοτάτη διασκευὴ εἶνε, καθ' ἃ φρονῶ, ἐκείνη, ἣν εὐρίσκομεν ἐκτιθεμένην ἐν συγχύσει παρὰ τοῦ Vecellio, ἢς ἄλλως στοιχειά τινα θὰ ἠδύναντο νὰ ὤσιν ἀληθῆ. Συγκεκριμένη εἶνε ἡ διήγησις τοῦ Vecellio ἰδίως ἐν τούτῳ, ὅτι, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς θὰ ἠδύνατο νὰ φανῆ, ὅτι τὰ τέσσαρ' ἀγάλματα παριστάνουσι τοὺς τέσσαρας Ἑλληνας βασιλοπαιδας τοὺς ἐλθόντας ἐξορίστους εἰς τὴν Βενετιάν, οἵτινες ἐνεκα πλεονεξίας εἶχον φονεύσει ἀλλήλους, ἐξ ἐναντίας ἐκ τοῦ τέλους τῆς διηγήσεως ὀφείλομεν νὰ ἐξαγάγωμεν, ὅτι τὸ σύμπλεγμα εὐρέθη ἐν τῷ πλοίῳ τῶν τρισάρων ἐν αὐτῷ ἀμοιβαίως φονευσάντων ἀλλήλους βασιλοπαιδῶν καὶ παρίστανε συμβούλιον Ἑλλήνων βασιλοπαιδῶν ἀρχαιοτέρων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτόχρομα ἠρώων τοῦ τρωικοῦ πολέμου. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην, ἐν τῇ διασκευῇ ταύτῃ οὐδεὶς ἀκόμη γίνεται λόγος περὶ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Καὶ ναὶ μὲν φαίνεται προζήτηθεῖσα ἡ περιπετειώδης ἐπιβουλή ἐξ αἰτίας θησαυροῦ τινος, ἀλλ' ὁ θησαυρὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἐκεῖνος ὃν οἱ Ἑλληνες βασιλοπαιδες εἶχον

συναποκομίσαι μεθ' ἑαυτῶν. Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῇ διασκευῇ ταύτῃ θὰ ἠδύνατο νὰ περιλαμβάνηται τι τὸ ἀληθές, καὶ πράγματι ἀνταποκρίνονται βεβαίως εἰς τὴν ἀλήθειαν τὰ ἐν αὐτῇ λεγόμενα περὶ τῆς ὑπερποντίου προελεύσεως τοῦ συμπλέγματος, ὅπερ, καθ' ἃ εἰδομεν, ἰσχυρίζονται, ὅτι μεταφέρθη εἰς τὴν Βενετίαν ἐκ τῆς Ἱτολυμαίδος. Οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅλως ἀπίστευτον, ὅτι τὰ γάλαματα ἐκομίσθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων φυγάδων γένους βασιλικοῦ¹, καὶ ὅτι, τούτων θανόντων ἢ ἐκ βιαίου θανάτου ἢ κατ' ἄλλον τρόπον, τὰ γάλαματα ἐκεῖνα περιῆλθον εἰς τοὺς Βενετούς, οἵτινες εἶθον αὐτὰ ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ θέσει ἐν ἣ εὐρίσκονται ἤδη ἀπὸ αἰώνων.

α Κατὰ πρῶτον λοιπὸν τὸ πλάσμα περιωρίσθη εἰς τὸ διηγημάτιον περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐναντίον ἀλλήλων ἐπιβουλῆς τῶν φυγάδων, ἧτις ὑπῆρξε τὸ αἷτιον τοῦ κοινοῦ θανάτου καὶ τῶν τεσσάρων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῇ ἀντιστοιχοῦσῃ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐνετοιχίσθη τὸ σύμπλεγμα τῶν ἀγαλμάτων εἶχεν ἀρχίσει κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους συλλεγόμενος ὁ θησαυρὸς τῆς ἐκκλησίας, συνέβη δὲ τοῦτο ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος², δὲν ἐχρειάσθη πολὺ, ὅπως ὁ λαὸς μυθεύσῃ, ὅτι ὁ θησαυρὸς, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει ἢ ἀφορμὴ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιβουλῆς τῶν τεσσάρων ἐκείνων τῶν ἐκεῖ παριστανόμενων, ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ θησαυρὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καὶ ὅτι τούτου εἶχον σχεδιάσει νὰ γείνωσι κύριοι οἱ τέσσαρες, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τὴν διασκευὴν οἷαν διηγείται ὁ Meschinello. Ἄλλ' εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς διασκευῆς ταύτης συντέλεισεν πάντως καὶ τὰ ἐξῆς δύο περιστατικά. Καὶ τὸ μὲν ἐν εἶνε ἡ ὑπαρξίς ἄλλης παραδόσεως, ἀληθοῦς ἢ πλαστῆς, καθ' ἣν Ἕλλην τις εἶχε πράγματι πειραθῆ νὰ κλέψῃ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Εὐρίσκεται δὲ ἡ διήγησις αὕτη ἐν τῇ Venetia nobilissima τοῦ Sansonino, ἔχουσα ὡδε: « Συνέβη νὰ κλαπῆ μίαν φορὰν (τὸ θησαυροφυλάκιον)

¹ Πρὸς τὴν διήγησιν ἣν περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἀγαλμάτων παραθέτει ὁ F. Sansonino (Venetia città nobilissima ἐκδ. 1581 σ. 118 κ. ε.)· « Ἐκεῖ ἐμπρὸς πλησίον τοῦ Βαπτιστηρίου αἱ δύο γλυκταὶ παραστάδες ... λέγεται ὅτι ἐκομίσθησαν ἐκ τῆς Ἱτολυμαίδος, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Σαρακηνῶν Μανιχουάρ πολιορκήσας καὶ κυριεύσας αὐτὴν τὴν κατέστρεψε τῷ 1291· διὸ οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι Βενετοὶ ἤλθον εἰς τὴν πατρίδα μετὰ ἐπιτάξιν ἡγεμονικῶν οἰκῶν καὶ πόλεως. Μετὰ δὲ τῶν παραστάδων ἔκεινον ... μετέφεραν ... τὰ τέσσαρα ἐκ πορφυρίτου ἀγάλματα ».

² Antonio Pasini Il Tesoro di S. Marco in Venezia. Ἐν Βενετίᾳ. 1886 σ. 9.

« ὑπό τινος Ἑλληνοκαλουμένου Σταμάτη. Οὗτος, μείνξ ἐν τῇ
 « ἐκκλησίᾳ λαθραίως ἐν καιρῷ νυκτὸς κεκρυμμένος ὑπὸ τὸ θουσιαστή-
 « ριον καὶ ἐξαγαγὼν τὸν θησαυρὸν ὑπογείως κατ' εὐθείαν γραμμὴν
 « πρὸς τὸ θησαυροφυλάκιον καὶ ἐξελθὼν ἔξω τῆς ἐκκλησίας τὴν
 « πρῶιαν ὅτε αὐτὴ ἀνεώχθη, εἰσέβησεν εἰς τὸν τόπον ἐξ οὗ ἐξήγαγεν
 « ὅ τι ἠθέλησεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μεγάλα ἔργα τὰ κακῶς διενεργηθέντα
 « δὲν δύνανται νὰ μείνωσι κρύφια ἐν τῇ θεῖᾳ δίκῃ, δοὺς ἐκεῖνος, ὅτε
 « ἠθέλησε νάναχωρήσῃ ἐκ τῆς Βενετίας, εἰς τινα σύντεκνον ἐν τῶν
 « προρρηθέντων κειμηλίων, κατηγγέλθη, συνελήφθη καὶ ἐτιμωρήθη
 « διὰ τὸ ἔγκλημα αὐτοῦ¹ ». Τὸ δὲ ἄλλο περιστατικόν, ὅπερ πιθανώ-
 « τατα συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ πιστευθῇ, ὅτι τὰ τέσσαρα ἐκ πορφυρίτου
 « ἀγάλματα παριστάνουσι τέσσαρας κλέπτας τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ
 « Ἁγίου Μάρκου, εἶνε ἡ ἐπιγραφή ἢ εὕρισκομένη ἐν μικρᾷ ἀποστάσει
 « ἀπ' αὐτῶν, ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἀνωτέρω, ἢ λέγουσα *L'om po
 « far e die in pensar — E vega quello che li po incontrar*. Καί-
 « τοι δὲ ἡ ἐπιγραφή αὕτη οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰ ἐκ πορφυ-
 « ρίτου ἀγάλματα, οὐδὲ δύναται καν νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ βεβαιότη-
 « τος ἢ ὑπόθεσις τοῦ Steinbüchel, καθ' ἣν αὕτη ἐτέθη ἐκεῖ « ὅπως
 « ἀναχαιτίζη τοὺς κακοποιούς, οἵτινες θὰ ἤθελον νὰ κλέψωσι τὸ θησαυ-
 « ροφυλάκιον, καὶ τοὺς στασιαστὰς, οἵτινες θὰ ἤθελον νὰ ἐπιδράμωσι
 « τὸ γειτονικὸν δογικὸν παλάτιον », οὐχ ἥττον εἶνε πιθανόν, ὅτι ὁ λαὸς
 « δὲν ἤργησε νὰ συσχετίσῃ τὴν ἐπιγραφὴν ἐκείνην πρὸς τὰγάλματα
 « τῶν τεσσάρων. Ἄν δ' ἐπιτα ἐν τῇ διασκευῇ τῇ ἀνακοινουμένην ὑπὸ
 « τοῦ Meschinello οἱ τέσσαρες ἐκεῖνοι λέγονται Μαῦροι καὶ οὐχί Ἑλ-
 « ληνες, τούτου λόγος εἶνε πιθανῶς μόνον τὸ βαθὺ πορφυροῦν χρῶμα
 « τῶν ἀγαλμάτων τὸ εἰδικῶς ἀντιδιαστελλόμενον ἐν μέσῳ τοῦ λευκοῦ
 « τῶν λοιπῶν μαρμάρων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ
 « παλατίου· διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον εἶδομεν, ὅτι οἱ τέσσαρες ἄνδρες
 « ἀποκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ μετὰ λυρικῆς τὸλμης ἡμα-
 « τωμένοι.

α' Ὁ ποιητὴς δὲ οὗτος διέσωσεν εἰς ἡμᾶς τρίτην τινὰ διασκευὴν
 τοῦ θρύλου. Καὶ εἶνε μὲν λυπηρὸν, ὅτι οἱ τελευταῖοι περισωθέντες
 στίχοι τοῦ ποιήματος, ὧν τρεῖς (79-81) ποιοῦνται λόγον περὶ τῶν

¹ Venetia città nobilissima et singolare descritta in XIII Libri da
Francesco Sansovino. Ἐν Βενετίᾳ. 1581 σ. 39.

ἐκ πορφυρίτου ἀγαμάτων, ἐφθάρησαν ἐξαιρέτως ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφίως. Καὶ δὴ εἶδομεν, ὅτι ὁ μὲν στίχος 80 εἶνε κολοβὸς οὕτως, ὥστε λείπει τὸ ἀντικείμενον τοῦ ῥήματος κλέψουν, δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι μεταξὺ τῶν στίχων 80 καὶ 81 λείπει ἄλλος τις στίχος. Ἄν δὲ δὲν συνέβαινε τοῦτο, θὰ εἶχομεν ἴσως μάθει ἄλλην τινὰ περίεργον λεπτομέρειαν τοῦ περὶ τῆς κλοπῆς διηγηματίου. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων εἶνε πολῦτιμος δι' ἡμᾶς ὁ στίχος 81

καὶ κείνοι ἀπολιθώθησαν καὶ γίνησαν ὡς λίθοι.

α' Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν, ὅτι ὁ θρυλὸς διὰ διαφόρων μεταβολῶν ἔλαβε τὸν τελευταῖον καὶ χαρίεντα τύπον ἐν τῷ ἀφελεί λαϊκῷ πνεύματι, τύπον, καθ' ὃν δὲν ἐγένετο πιθανῶς λόγος περὶ τῆς ἀμοιβαίας δηλητηριάσεως, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας οἱ τέσσαρες ἱερόσυλοι ἐτύγχανον ἄλλης τιμωρίας παραδοξοτέρας καὶ φοβερωτέρας, πιθανῶς πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀσεβὲς καὶ θρασὺ αὐτῶν ἔργον, ἀπολιθωθέντες κατὰ χώραν. Τότε πολὺ μᾶλλον εὐλόγος ἠδύνατο νὰ φανῇ ἡ ἀπειλητικὴ ἐπιγραφή ἢ κεχαραγμένη ἐκεῖ πλησίον, σχεδὸν ὑπ' αὐτὰρτὰ ἀγάλματα, ἣν ὁ Steinbüchel καὶ ὁ Cicogna ὀρθῶς ἠρμήνευσαν διὰ τῆς ἰταλικῆς παροιμίας

Prima di fare e dire
pensa a quello che può seguire,

ἤτοι Πρὶν ἢ πράξης καὶ εἰπῆς τι σκέφθητι τί δύναται νὰ ἐπακολουθήσῃ. Οἱ τέσσαρες κακοποιοί, οἵτινες εἶχον πειραθῆ νὰ συλήσωσι τὸν ἱερὸν θησαυρὸν, ἦσαν ἐκεῖ πρὸντες εἰς αἶε, παριστάμενοι οὐχὶ ἐν εἰκόνι, ἀλλ' αὐτοὶ αὐτότατοι, μεταβληθέντες εἰς ἀναισθήτους καὶ ἐν ταύτῳ ἀφθάρτους, ὅπως μένωσιν εἰς αἶε ὡς παράδειγμα πρὸς νοουθεσίαν ἐκείνων ὅσοι ἤθελον διανοηθῆ νὰ ἐπιχειρήσωσι καὶ πάλιν τὴν ἱεροσυλίαν.

α' Ὁ θρυλὸς οὗτος ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην εἶνε, ὅσον οἶδα, νέος δι' ἡμᾶς. Τώρα δὲ, ἀφ' οὗ ἐκ παραδόξου συμπτώσεως ἀνώνυμος Ἑλληνοδημῶδης ποιητῆς παρέδωκεν αὐτὸν, μοὶ ἐφάνη ἀξίον τοῦ κόπου ἀνακοινώσω τὰ περὶ αὐτοῦ, ἐλπίζων, ὅτι τὸ θέμα δὲν θέλει φανῆ ἀνάξιον προσοχῆς. Ποῖον δὲ θέμα, ὅσον μικροῦ λόγου καὶ ἂν εἶνε, δύναται νὰ φανῇ ἰσχυρομένον ἐνδιαφέροντος, ὅταν πρόκειται περὶ τῆς θαυμαστῆς ταύτης Βενετίας;